

УДК 811.161.2'373.231(477.82+477.85/87)
ББК 81.411.1-923.5

Оксана Нестерчук (Луцьк)

ВАРІАНТИ ЖІНОЧИХ ІМЕН: КОСІВСЬКО-МАНЕВИЦЬКІ ПАРАЛЕЛІ

У статті подані маневицькі паралелі до косівських зменшено-пестливих та збільшено-згрубілих варіантів жіночих імен.

Ключові слова: власні імена, варіанти, суфіксація, косівські варіанти, маневицькі паралелі.

Nesterchuk O. Variants of the woman names : kosivsko- manevicki of parallel

In the articles given of kosivski parallel to manevicki manevicki of diminished-tender and by zgrubilimi tints variants of the woman names.

Key words: proper names, variants, suffix, kosivski variants, manevicki parallels.

Упродовж століть український народ “вибудував” свій оригінальний іменник, який об’єднує всі українські регіони. Ці імена, надані православною церквою, у побутовому спілкуванні рідко вживані, а значно частіше використовують їхні варіанти. І якщо зараз багато візантійських імен, напр., *Іван, Олексій, Михайло, Григорій, Петро, Ганна, Оксана, Олена*, вважаємо своїми, українськими, бо вони адаптовані до “рідного” звучання, то у варіантах цих власних особових імен відбита не тільки фонетика говірок, а й особливості діалектної деривації.

На сучасному етапі кожен регіон України має “свої” популярні варіанти імен. Деякі словотвірні типи імен продуктивні на одній території, а на іншій вони малопродуктивні або й зовсім не вживані. Тому дослідження неофіційних імен дозволяє виділити оригінальні риси словотвору кожного регіону.

Мета нашого дослідження – виявити маневицькі паралелі (варіанти імен з н. пп. Маневицького району Волинської області) до жіночих імен, зафіксованих у Косівському районі Івано-Франківської області.

Завдання статті – проаналізувати зменшено-пестливі та збільшено-згрубілі жіночі варіанти імен жителів Косівщини, що подані у статті С. П. Павелко “Неофіційні жіночі найменування в антропоніміконі Гуцульщини” [2, 50–62], та виявити їхні відповідники, уживані мешканцями Маневицького району. Матеріал з Маневиччини зібраний експедиційним методом у сімдесяти населених пунктах за принципом “село в село”. Першими подаємо записи із Косівщини всіх вікових груп населення (зауважимо, що у

статті С. П. Павелко наголос в іменах не позначений), після цього маневицькі відповідники, уживані серед старшого покоління (використовуємо фонетичну транскрипцію). Аналізуємо лише ті варіанти імен, що утворені за допомогою суфіксації.

Продуктивними суфіксами для творення здрібніло-пестливих варіантів імен на цих двох територіях є: *-к-а*, *-ун'-а*, *-ус'-а*, *-уш-а*, *-ушк-а*, *-ц'-а* (*-дз'-а*), які творять великі словотвірні ряди.

-к-а: *Валька, Васи́лка, Галинка, Гал(ь)ка, Ган(ь)ка, Дунька, Євгенка, Каська, Катька, Лєс'ка, Лідка, Любка, Людка, Марійка, Меланка, Надька, Настунька, Оксанка, Оленка, Ориська, Палажка, Пашка, Стефка, Танька, Христинка, Юлька, Юстинка, Явдошка, Яринка* – відповідники в маневицьких говірках: *Вáл'ка, Васи́нка, Гали́нка, Гáл'ка* || *Галка, Гáн'ка, Дúн'ка, Ї́увгє́н'ка* || *Ї́івгє́н'ка, Кáс'ка, Кáт'ка, Лє́с'ка, Л'ідка, Л'у́бка, Л'у́дка, Мар'ї́ка, Мелáнка, Нáд'ка, Насту́н'ка, Оксє́н'ка* || *Ксє́н'ка, Голє́нка, Орі́с'ка, Палáжка, Пáшка, Стє́пка, Тáн'ка, Устíмка, Христíнка, Ї́ул'ка, Ї́авдо́шка, Ї́арíнка*. Зауважимо, що гіпотетично від кожного жіночого імені можна утворити новий варіант за допомогою суфікса *-к-а*, однак у наших записах не виявлено прямих маневицьких паралелей до таких косівських варіантів імен: *Ан(ь)ка, Афійка, Богданка, Васютка, Гафійка, Генка, Генка, Данка, Дарíнка, Дарі́йка, Доцька, Зóрька. Іванка, Іринка, Ї́ванка, Калинка, Ленка, Мар'я́нка, Машка, Мілька, Наді́йка, Настка, Пазинка, Паранька, Паю́тка, Ромка, Рузька, Санка, Сенька, Світланка, Славка, Сніжанка, Соломійка, Софка, Тикє́нка, Тунька*. Очевидно, причина та, що деякі імена невідомі на Поліссі (*Генка, Мілька, Пазинка, Паю́тка, Рузька*), а також те, що косівські та маневицькі матеріали зафіксовані від представників різних вікових груп. Крім цього, не виявлено і прямих косівських відповідників до таких маневицьких варіантів імен: *Варва́рка, Ва́с'ка, В'ірка* || *В'є́рка, Грі́пка* < Агрипина, *Йє́вка, Йєвдо́с'ка* || *Йавдо́с'ка, Ду́с'ка, З'ін'ка, Зо́с'ка* < Зоя і < Софія, *Катерíнка, Кулі́нка, Лисавє́тка* і *Савє́тка* < Єлизавета, *Л'іке́рка* || *Л'іге́рка* < Гликерія, *Лу́ц'ка* < Лукія, *Ма́н'ка, Марíнка, Мару́с'ка, Мотру́н'ка, Мо́т'ка, Оні́с'ка, Павл'íнка, Пестíнка* < Єпистимія, *Пр'іс'ка* < Євпраксія, *Про́с'ка* < Єфросинія, *Са́н'ка* < Олександра,

Сарахвінка < Серафима, *Тайіска*, *Тамарка*, *Тет'анка*, *Тон'ка* < Антоніна, *Ул'анка* || *Гул'анка*, *Гул'ка*, *Хаврон'ка* < Февронія, *Хведорка*, *Хведос'ка*, *Хвес'ка* < Хвеса < Феодосія, *Хотімка* < Фотинія, *Йухімка*, *Хімка* < Юхимія; а також не зафіксовано дериватів із повторною суфіксацією, доданою до основи демінутива: *Вал'ушка*, *В'ірун'ка*.

Частина варіантів імен з цим суфіксом на обох територіях утратила пестливий відтінок та набула нейтрального значення: *Дарка* (найчастіше вживана на Волині форма *Одарка*), *Меланка*, *Наталка*, *Параска*. А варіант *Гол'ка* на Маневиччині має навіть негативний відтінок.

Г. В. Семеренко, вивчаючи демінутивний та експресивний словотвір, указує на втрату багатьма суфіксами демінутивності, а “необхідність утворення демінутивів від дедемінутивних слів, у свою чергу, приводить до виникнення складних суфіксів, які також можуть втрачати демінутивність і замінюватися ще складнішими” [3, 52].

Суфікси, що виражають більшу міру пестливості *-ечк-а*, *-очк-а*, не продуктивні серед старшого покоління жителів Маневицького району, їх використовують при звертанні до дітей та молоді у родинному колі. Отже, не виявлені маневицькі відповідники до косівських варіантів імен з такими суфіксами:

-ечк-а, що здебільшого доданий до повного імені: *Гафієчка*, *Емілечка*, *Зоєчка*, *Ксенечка*, *Лесечка*, *Ма(й)єчка*, *Марієчка*, *Надієчка*, *Настунечка*, *Олесечка*, *Олечка*, *Орисечка*, *Соломієчка*, *Софієчка*, *Тодосечка*, *Явдошечка*; зафіксовані лише маневицькі усічено-суфіксальні варіанти: *Настечка*, *Гол'чечка*, *Палажечка*;

-очк-а: *Анночка*, *Вірочка*, *Галиночка*, *Лідочка*, *Людочка*, *Наталочка*, *Ніночка*, *Одарочка* – маневицькі відповідники: *В'єрочка*, *Галіночка*, *Ган:очка*, *Лідочка*, *Людочка*, *Наталочка*, *Ніночка*, *Одарочка*; *Йівучка*, *Гал'учка*, *Текл'учка* (Боровичі, Грузятин, Комарове, Новосілки, Ст. Чорторийськ та ін.); не виявлені паралелі до таких косівських жіночих варіантів: *Богданочка*, *Василиночка*, *Дзениславочка*, *Ельвірочка*, *Євгеночка*, *Зореславочка*, *Іван(н)очка*, *Іриночка*, *Калиночка*, *Ларисочка*, *Маргариточка*, *Мариночка*, *Мар'яночка*, *Оленочка*,

Оксаночка, Рогнідоочка, Світланочка, Славочка, Стефаночка, Тетяночка, Уляночка, Христиночка, Юстиночка. Крім цього, не виявлено прямих косівських паралелей до маневицьких дериватів *Вас'очка, Гал'очка, Гол'дз'очка* < *Ольга, Домночка, Йевоочка, Лубочка, Марточка, Марфочка, Над'очка, Наст'очка, Парасочка, Степочка.*

Складний суфікс **-он'к-а**, продуктивний у косівських говірках, в маневицьких рідко вживаний, тому не виявлено паралелей до таких імен із Косівщини: *Альбінонька, Анжелонька, Валентинонька, Василюнька, Галинонька, Даринонька, Діанонька, Зінонька, Ілонька, Калинонька, Карінонька, Лідонька, Любонька, Мартонька, Мирославонька, Наталонька, Нінонька, Окманонька, Павлинонька, Роксоланонька, Русланонька, Сніжанонька, Тамаронька, Тетянонька, Улянонька, Фросинонька, Юстинонька, Яринонька, Ярославонька.* Зауважимо, що в маневицьких дериватах цей суфікс приєднаний лише до усіченої основи: *Вал'он'ка, Гал'он'ка, Харітон'ка.*

До косівських жіночих варіантів імен на *-ен'к-а* виявлено один відповідник у Маневицькому районі, уживаний серед старшого покоління, – *Олен'ка.*

За поліморфемними суфіксами *-он'к-а, -очк-а* “закріпився вищий ступінь здрібності чи пестливості”, тому вони надають іменам емоційного забарвлення [1, 308], а мономорфемні здрібніло-пестливі суфікси *-ус'-а, -ун'-а* надають іменам ще більшої експресивності, приєднуючись як до повних і усічених, так і до основ демінутивів, пор.:

-ус'-а: *Галюся, Ганнуся, Катруся, Мартуся, Надюся* – маневицькі відповідники: *Гал'ус'а, Ган:ус'а, Катрус'а, Мартус'а, Над'ус'а.* Не зафіксовані прямі паралелі до таких косівських дериватів: *Богдануся, Вікуся, Віруся, Дануся, Іннуся, Іруся, Лідуся, Наталюся, Оксануся, Павлуся,* як не виявлені паралелі до таких маневицьких утворень: *Гол'ус'а, Кат'ус'а, Мотрус'а, Наст'ус'а, Тан'ус'а, Тай'ус'а* < *Тая* < *Таїсія.*

Суфікс **-ун'-а** приєднується у двох віддалених територіях до усічених основ: *Галюня, Любуня, Настуня* – маневицькі відповідники: *Гал'ун'а, Лубун'а,*

Насту́н'а || *Наст'у́н'а*. Не виявлено маневицьких відповідників до таких косівських варіантів: *Валюня, Васюня, Іруня, Касуня, Катуня, Лесуня, Лідуня, Наталюня, Олюня*, як і косівських паралелей до імен: *В'іру́н'а, Гану́н'а, Матру́н'а* < *Мотря* < *Мотрона, Дару́н'а, Йеву́н'а, Парас'у́н'а*. Варіанти *Мару́с'а, Насту́н'а* на Волині втратили здрібно-пестливий відтінок і сприймаються як нейтральні.

Серед здрібно-пестливих варіантів широко представлені форми із суфіксом *-ц'-а*, що найчастіше доданий до усіченої основи: *Любця, Ольця, Стефця, Юльця* – маневицькі паралелі: *Лу́бц'а, О́лц'а* || *Го́лц'а* (приставний [г] вживаний у багатьох маневицьких говірках, а форма *О́льця* зафіксована у пн.-зх. частині цього району), *Стéфц'а, Йу́лц'а*. Не засвідчені відповідники до косівських дериватів: *Анця, Богданця, Василиця, Вірця, Гальця, Ганця, Дарця, Ірця, Лес(ь)ця, Меланця, Надійця, Нінця, Оленця, Ленця, Парасця, Ромця, Славця*, а косівських до таких маневицьких: *Галі́нц'а, Лу́дц'а, Тамáрц'а, То́мц'а, У́л'áнц'а* < *Уляна, Федóрц'а*. У жіночому варіанті *Йу́лц'а* формант *-ц'-а* у говірках Маневиччини надає імені пестливості, передає ніжність, а на Косівщині “втратив ... будь-яку експресію, і це ім'я сприймається там як нейтральне” [2, 57]. Порівняйте косівські варіанти імен із “одзвінченням” *-дз'-а* (< *-ц'-а*): *Гандзя, Ольдзя*, яким відповідають маневицькі паралелі у багатьох н. пп.: *Га́ндз'а, О́л'дз'а*, а також *Марі́ндз'а* (Галузія, Гута-Лісівська, Ст. Підцаревичі). Ці варіанти стилістично нейтральні у говірках Маневиччини, часто виражають навіть негативне ставлення до конкретного носія імені; ще більш негативне ставлення передають варіанти із формантом *-дж-а*: *Ганджа́* < *Ганна* (Новоукраїнка) та *Голéнджа* < *Олена* (Козлиничі).

На двох віддалених територіях побутують варіанти імен із суфіксом *-уш-а*, що втратили емоційне забарвлення, а варіанти з *-ушк-а*, ускладнюючись формантом *-к-а*, навпаки, надають жіночим іменам ще більшої емоційності та експресивності, напр.: *Валюша, Катюша, Надюша, Настюша* – маневицькі відповідники: *Вал'у́ша, Кат'у́ша, Над'у́ша, Наст'у́ша*. Не зафіксовано на Маневиччині відповідників до косівських варіантів *Віруша, Танюша; Аннушка, Богданушка, Варварушка, Зінушка, Зоюшка, Ілонушка, Меланушка* ||

Меланюшка, Наталушка || *Наталюшка, Оксанушка, Олюшка, Танюшка, Улянушка*, а на Косівщині відсутні варіанти *Кул'їнуша* < *Куля* < *Кулина, Галушка, Катерїнушка, Мартушка, Марушка* < *Марія*.

До продуктивних косівських словотвірних типів на *-ичк-а* (*Анничка, Ганічка, Лесичка, Манічка, Нелічка* || *Нелічка, Танічка, Текличка, Фанічка* < *Фаїна*) виявлено лише декілька маневицьких відповідників: *Манічка, Марічка, Настичка*.

-ик, -чик: *Валюсик, Ганусик, Іннесик, Ірусик, Лесик, Лідусик, Марусик; Данчик, Іванчик, Лільчик, Любчик, Натальчик, Оксанчик, Сузанчик* та ін., що специфічні для Косівщини (жіночі імена, як правило, не закінчуються приголосним звуком). На Маневиччині зафіксований лише один варіант – *Ганік* (Боровичі), що свідчить про непродуктивність цього словотвірного типу.

До малопродуктивних чи непродуктивних суфіксів, що додаються частіше до основ демінутивів, на цих територіях відносимо:

-ейк-а (варіант суфікса **-ен'к-а**): *Ганусейка, Касюнейка, Марусейка, Настунейка, Оленейка* – одне маневицьке ім'я *Л'анейка* < *Ляна* < *Уляна* (Оконськ).

-ул'-а: *Вікуля, Віруля, Зінуля, Лідуля, Машуля, Нінуля, Оксануля, Ромуля, Світуля, Славуля*, до яких не засвідчені прямі маневицькі відповідники, лише – *Гандзұл'а* (Остки, Рудники), *Сандұл'а* < *Сянда* < *Олександра* (Старі Підцаревичі).

Не виявлено відповідників у маневицьких говірках ще до таких варіантів імен із Косівщині:

-ен'к-а: *Ганусенька, Ма(й)єнька, Оленька, Олесенька, Орисенька, Софієнька, Тодосенька;*

-ин-а: *Ганусина, Дарусина, Марусина, Наталіна, Парасина, Розаліна;*

-ок: *Аньок, Вальок, Вірок, Лесьок, Лідок, Натальок, Нельок* та ін.;

-он-а: *Лесьоня, Настьоня;*

-ун'-к-а: *Валюнька, Васюнька, Галюнька, Ірунька;*

-урк-а: *Анюрка, Данюрка, Лесюрка, Оксанюрка* та ін.;

-ч-а/-ч'-а: *Анча* || *Аньча, Ганча* || *Ганьча, Тонча* || *Тоньча*.

У статті С. П. Павелко не знаходимо косівських відповідників до варіантів імен, уживаних у говірках Маневицького району із суфіксами, що надають іменам експресії та зменшено-пестливого відтінку:

-атк-о: *Галушен'átko* < Галина (Кам'януха);

-ел'к-а: *Текéл'ка* < Текля (Довжиця);

-еш-а: *Ган'éша, Март'éша, Наст'éша, Над'éша, Йаринéша* (Будки), *Федорéша* (Козлиничі);

-инк-а: *Панасíнка* (Галузія).

Варіантам жіночих імен *Ан'úта, Ган'úтка* суфікси **-ут-а, -утк-а** надають пестливості, ніжності, а варіанту імені *Вас'úта* навпаки – згрубілого відтінку.

У косівських та маневицьких говірках серед суфіксів, що надають іменам збільшено-згрубілого відтінку, виявлено афікси **-ишч-е, -ах-а, -аи-а, -ох-а, -ух-а**.

-ишч-е: *Аннище, Меланище, Мотрище* – маневицькі паралелі: *Гані́ище, Мелáниище, Мóтриище*; не виявлено на Маневиччині відповідників до варіантів *Богданище, Варварище, Василице, Галинище, Калинище, Настище* та ін.;

-ох-а: *Васильоха, Надьоха* – маневицькі відповідники: *Васил'óха, Над'óха*; не виявлено прямих маневицьких відповідників до імен: *Лесьоха, Людоха, Меланьоха, Натальоха, Оксаньоха, Оленьоха, Паландьоха, Світланьоха*; а на Косівщині відсутні паралелі до таких маневицьких варіантів: *Вал'óха, Вас'óха, Гал'óха, Кат'óха, Ман'óха, Марй'óха, Март'óха, Наст'óха, Свет'óха*;

-ух-а: *Надюха, Танюха* – такий же засвідчений і маневицький словотвірний тип: *Вал'úха, В'еру́ха, Кат'úха, Мару́ха*. Серед молодшого покоління Маневиччини функціонує популярний пестливий варіант *Тан'úха*.

До продуктивного косівського словотвірного типу із згрубіло-зневажливим суфіксом **-аш-а(і)** (*Валяша(і), Гафіяша(і), Даріяша(і), Любаша(і), Маріяша(і)* та ін.) виявлено один маневицький відповідник *Л'убáша*; а до типу на **-ах-а** (*Любаха, Лідаха, Оленьах, Оляха, Юляха*) маневицький відповідник *Л'убáха*.

У говірках Косівщини серед непродуктивних суфіксів наявний формант **-іц-а**, що вносить негативний відтінок у значення деривата. Не виявлено прямих

маневицьких відповідників до гуцульських варіантів *Галица, Гафіца, Лесіца, Оленіца, Палагніца, Федорица*; лише зафіксовані такі маневицькі варіанти імен, утворені від усічених основ: *Гól'їца < Оля, Кáт'їца, Мар'їца*.

До спільних формантів на обох територіях відносимо **-д-а** та **-ис'к-о**. Зазначимо, що ці суфікси часто додають до основ демінутивів, а утворені варіанти набувають відтінків згрубілості, пор.: *Вірунда, Галинда, Ганусинда, Іванда, Іринда, Катеринда, Маринда, Анниско, Богданиско, Галиниско, Настуниско, Уляниско* та ін., маневицькі відповідники: *Прос'їнда < Просина < Єфросинія, С'áнда < Олександра, Секлétис'ко, Тет'áнис'ко*.

Не зафіксовано у говірках Маневицького району відповідників до таких косівських варіантів жіночих імен із негативним забарвленням:

-еп-а: *Галена, Рузена*;

-ег-а: *Аннага, Василега, Марієга, Катерега, Настега* та ін.;

-их-а: *Богданиха, Іван(н)иха, Лесиха, Маріаниха, Оксаниха* та ін.;

-ондр-а, -индр-а, -ундр-а: *Василиндра, Васильондра, Василундра; Лесиндра, Лесьондра, Лесундра; Марійиндра* та ін.;

-уг-а: *Ганусюга, Варваруга, Наталюга, Палагнюга*;

-ун-(і): *Ганнуні, Іруні, Лідуні, Любуні, Олюні, Павлуні, та ін.*;

-уц-а: *Аннуца, Галіуца, Маргуца, Маргуца, Оксануца, Палагнуца*;

-ош-а: *Анноша, Варвароша, Гафійоша, Іван(н)оша, Любоша, Параньоша* та ін.

У говірках Маневиччини функціонують варіанти із афіксом **-ошк-а**, напр.: *Марйóшка, Мартóшка, Над'óшка, Хаврóшка < Хівря < Февронія*.

Зазначимо, що і у волинсько-поліському районі зафіксовано зневажливо-згрубілі деривати із суфіксами, що не мають відповідників у Косівському районі, наприклад:

-б-а: *Вáл'ба, Кáт'ба, Клад'ба < Клавдія, Гól'ба, Оксáнба*, що передають насмішку та іронію (ці варіанти жіночих імен зафіксовані тільки у Маневицькому районі та у двох прилеглих селах Ківерцівського);

-з-ел'-а: *Марзél'a < Марія* (Новоукраїнка);

-ел'-а: *Ганél'a, Васél'a, Мартél'a || Марцél'a* (Заріччя, Козлиничі, Копилля);

-ен-а || **-ен'-а**: *Кат'єна, Мокрєн'а* (Кукли, Северинівка, Ст. Підцаревичі);

-ер-а: *Густимєра, Йухимєра* (Карасин, Новоукраїнка);

-ет-а: *Праксєта, Фан'єта* < Фаня < Фаїна (Годомичі, Карасин, Рудники, Ситниця);

-ец'-а: *Лубєц'а* (Кам'януха, Рудка).

Отже, для творення здрібніло-пестливих варіантів неофіційних найменувань людей служать різні словотворчі афікси. До продуктивних косівських та маневицьких суфіксів належать: *-к-а, -очк-а, ун'-а, -ус'-а, -уш-а, -ушк-а, -ц'-а (-дз'-а)*. Малопродуктивними та непродуктивними є: *-аш-а, -ах-а, -ишч-е, ох-а, ух-а*. До косівських продуктивних суфіксів зафіксовані відповідники у Маневицькому районі із непродуктивними афіксами: *-д-а, -ейк-а, -ечк-а, -ичк-а, -іц-а, -он'к-а, -ул'-а*. Зовсім не виявлені маневицькі паралелі до косівських дериватів із суфіксами *-ег-а, -ен'к-а, -еп-а, -ик, -ин-а, -их-а, -ок, -он-а, -ондр-а, -ун'к-а, -урк-а, -ч-а, -чик*, як не виявлені паралелі до маневицьких дериватів з такими суфіксами: *-атк-о, -б-а, -ел'-а, -ел'к-а, -ен'-а, -ер-а, -ет-а, -ец'-а, -еш-а, -зел'-а, -инк-а, -ут-а, -утк-а, -ушк-а*.

Отже, косівські та маневицькі говірки мають багато спільного у творенні зменшено-пестливих та збільшено-згрубілих варіантів імен, однак кожна група цих говірок виявляє і свої певні оригінальні словотвірні риси.

Література

1. Ковалик І. Словотвір особових імен в українській мові (здрібніло-пестливі утворення) / Іван Ковалик // Питання українського і слов'янського мовознавства : вибр. пр. – Львів–Івано-Франківськ : ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – Ч. 2. – С. 304–312.

2. Павелко С. П. Неофіційні жіночі найменування в антропоніміконі Гуцульщини / С. П. Павелко // Записки з ономастики. – Одеса, 2002. – Вип. 6. – С. 50–62.

3. Семеренко Г. В. Формування української демінутивної суфіксації / Г. В. Семеренко. – Мовознавство. – 1992. – № 4. – С. 51–59.